

بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه (مورد مطالعه: شهروندان شهر خرم‌آباد)

دکتر مسعود حاجی‌زاده میمندی^۱ و زهرا فلک‌الدین^۲

تاریخ وصول: ۹۵/۶/۳۱

تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۹

چکیده:

امروزه مسائل زیست‌محیطی از جمله حفظ محیط زیست عمیقاً مفهوم اجتماعی و فرهنگی دارند. بر این اساس هدف پژوهش حاضر، مطالعه‌ی رابطه‌ی عوامل اجتماعی - فرهنگی با رفتارهای زیست‌محیطی در بین شهروندان شهر خرم‌آباد است. چارچوب نظری پژوهش نظریه‌ی سرمایه‌ی فرهنگی بوردیو می‌باشد. این مطالعه از نوع پیمایشی است که بر روی ۳۸۴ نفر از شهروندان ۱۹ تا ۶۹ ساله‌ی شهر خرم‌آباد در سال ۹۵ که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شده‌اند، صورت گرفته است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه‌ی محقق ساخته و پرسشنامه‌ی استاندارد شده سبک زندگی بوده که پایایی و روایی مناسب داشته است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بین متغیرهای سن، درآمد، آگاهی زیست‌محیطی، سبک زندگی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی، سرمایه‌ی فرهنگی و قانون‌گرایی با رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه رابطه‌ی معناداری وجود دارد. نتایج آزمون رگرسیون بیانگر آن است که از بین ابعاد پنج‌گانه‌ی سبک زندگی بعد سلامت محیطی و بعد سلامت اجتماعی و از بین ابعاد سه‌گانه‌ی قانون‌گرایی بعد شناختی قانون‌گرایی در مجموع توانسته‌اند ۴۵/۷ درصد از تغییرات رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه را تبیین کنند.

مفاهیم کلیدی: رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه، سبک زندگی، سرمایه‌ی فرهنگی، قانون‌گرایی، شبکه‌های اجتماعی

^۱ دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه یزد (نویسنده‌ی مسئول)

masoudhajizadehmeymandi@gmail.com

^۲ کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه یزد zahra.falakodin93@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

رفتار زیست‌محیطی، رفتار مثبت و مسئولانه در برابر محیط زیست است که در آن کنشگر اگر از محیط زیست حفاظت نمی‌کند حداقل به آن آسیبی نمی‌رساند. تبیین رفتارهای افراد در قبال محیط زیست یکی از مسائل مهم در جامعه‌شناسی زیست‌محیطی است که به دلایل متعدد علاوه بر جنبه‌ی نظری اهمیت کاربردی بسیاری نیز دارد (فاضلی، ۱۳۹۲: ۱۳۹). آنچه مسلم است این است که هر اقدام و تصمیم انسان بر محیط زیست اثر می‌گذارد و دیگر آنکه فعالیت‌های انسانی چه خرد و چه کلان در بستر نظام ایدئولوژیکی تجمع می‌گردند و چه بسا که فعالیت‌های خرد انسان به علت فراوانی، تکرار و توزیع گسترده و تجمع آن‌ها در محیط زیست در افت کیفیت محیط نقش تعیین‌کننده‌ای داشته‌باشند (محمدی‌آشنایی و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۵). ضرورت اجتناب از آلودگی محیط زیست، تأثیر برخی رفتارهای مناسب زیست‌محیطی بر ارتقای کیفیت زندگی در اماکنی نظیر شهرها، ضرورت کاهش برخی آلاینده‌های مهم به کمک در پیش گرفتن رفتارهای زیست‌محیطی مناسب و تغییر شیوه‌های مصرف با الهام از این رفتارهای مناسب و همچنین ارتباط بسیار مهم میان رفتارهای زیست‌محیطی و حوزه‌ی مصرف انرژی نمونه مواردی هستند که تبیین رفتار زیست‌محیطی را مهم ساخته‌اند (فاضلی، ۱۳۹۲: ۱۳۹). عامل اصلی در شکل‌گیری مخاطرات زیست‌محیطی انسان است. افراد هر اجتماعی بر حسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی خود، برخورد متفاوتی نسبت به محیط زیست دارند. این رفتارها ممکن است مثبت، محیط‌گرایانه و مسئولانه باشند یا برعکس منفی و مخالف محیط زیست. به همین دلیل در دهه‌های اخیر نحوه‌ی برخوردها و رفتارهای انسان با طبیعت مورد توجه محققان شده است (نواح و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۲-۸۳). در قرن حاضر، رفتارهای زیست‌محیطی انسان، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل بر محیط زیست مورد توجه بسیاری از جامعه‌شناسان محیط زیستی قرار گرفته است. رفتارهای زیست‌محیطی ضمن اینکه بر بیشتر مسائل و تهدیدات زیست‌محیطی تأثیر می‌گذارند خود نیز از عواملی تأثیر می‌پذیرند (صالحی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۶). در عرصه‌ی بین‌الملل نیز وجود بیش از ۳۰۰ سند بین‌المللی در خصوص محیط زیست، تشکیل اولین کنفرانس بین‌المللی محیط زیست در سال ۱۹۷۲ و همچنین تشکیل گردهمایی بزرگ ریو در سال ۱۹۹۲، کنفرانس محیط زیست و توسعه‌ی سازمان ملل با نمایندگان بیش از ۱۸۰ کشور با هدف حفاظت از آب، خاک، جو کره‌ی زمین، به خودی خود بیانگر توجه مجامع بین‌المللی به مقوله‌ی محیط زیست است. تاکنون ایران به

چند کنوانسیون بین‌المللی در خصوص محیط زیست پیوسته است که از جمله می‌توان به کنوانسیون بازل ۱۹۹۲، کنوانسیون منطقه‌ای کویت ۱۹۷۸ و کنوانسیون لندن ۱۹۷۲ درباره‌ی جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع مواد زائد اشاره کرد. در عرصه‌ی داخلی نیز قوانینی به تصویب رسیده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از قانون صید و شکار ۱۳۳۵، قانون صید و شکار ۱۳۴۶، قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها ۱۳۴۶، قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست ۱۳۵۳، قانون حفاظت دریاها و رودخانه‌های مرزی از آلودگی به مواد نفتی، لایحه‌ی قانونی حفظ و گسترش فضای سبز شهرها ۱۳۵۹، قانون حفاظت و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور ۱۳۷۱، قانون حفاظت و بهره‌برداری از محیط و منابع آبی ج. ا. ایران ۱۳۷۴ و قانون مدیریت پسماندها ۱۳۸۳. اصل ۵۰ قانون اساسی نیز در خصوص حفظ محیط زیست اشعار داشته است «در جمهوری اسلامی ایران حفاظت از محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند وظیفه‌ای عمومی تلقی می‌گردد» از این‌رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آنکه با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند ممنوع است (قاسمی، ۱۳۸۴: ۳-۴).

در نتیجه در این تحقیق سعی شده است تا رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد مورد مطالعه قرار گیرد؛ زیرا شهر خرم‌آباد با اینکه دارای آب و هوای کوهستانی است ولی امروزه با مشکلاتی مانند طغیان رودخانه‌ها، به وجود آمدن سیلاب‌ها، کمبود بارش در روستاها و مشکلات برای زمین‌های کشاورزی، هم‌چنین ریختن زباله‌ها در سطح شهرها و مناطق طبیعی، قطع و صدمه زدن به درختان، شکار بی‌رویه‌ی حیوانات بومی منطقه، روبه‌رو بوده است و ساختار آسیب‌پذیری پیدا کرده است با توجه به مطالب گفته شده اهمیت پژوهش در این حوزه ضروری به نظر می‌رسد و هدف ما در این پژوهش آن است که بررسی کنیم آیا شهروندان شهر خرم‌آباد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای دارند؟ و عوامل اجتماعی را که مورد بررسی قرار دادیم چقدر رفتارهای زیست‌محیطی افراد را تبیین می‌کنند و در آخر پیشنهادها و راهکارهایی برای ارتقاء رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان ارائه کنیم.

پیشینه پژوهش

در دهه‌های اخیر، مسائل و مشکلات زیست‌محیطی بسیار افزایش یافته‌اند و نه تنها کشور ما با مشکلات زیست‌محیطی درگیر است بلکه مسائل زیست‌محیطی اهمیتی جهانی

پیدا کرده‌اند؛ همچنین در کشور ما در مورد رفتارهای زیست‌محیطی مطالعات کمی صورت گرفته است. ما در این تحقیق سعی کردیم متغیرهایی را مورد بررسی قرار دهیم که رفتارهای مسئولانه‌ی ما بیشتر با آن‌ها ارتباط دارند و در بخش حاضر، برخی از تحقیقات مطرح شده در ارتباط با متغیرهای تحقیق حاضر بررسی می‌گردد.

الف) تحقیقات داخلی

حقیقتیان (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان اصفهان و عوامل مؤثر بر آن» انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میانگین رفتار زیست‌محیطی دانشجویان در حد متوسط بود و اینکه متغیر رفتار زیست‌محیطی با متغیرهای دینداری، نگرش زیست‌محیطی، دانش زیست‌محیطی، درآمد، تحصیلات رابطه‌ی معنادار داشت. ولی بین متغیرهای سن، جنسیت، تأهل و رفتار زیست‌محیطی دانشجویان رابطه‌ای دیده نشد (حقیقتیان، ۱۳۹۳: ۱۴۴-۱۳۳).

حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای محیط زیستی (مورد مطالعه: شهر یزد)» انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که بین متغیرهای سرمایه‌ی فرهنگی، سبک زندگی و رفتارهای محیط زیستی رابطه‌ی معنادار وجود دارد و همچنین بین زنان و مردان در رفتارهای زیست‌محیطی تفاوت معناداری وجود دارد؛ اما بین متغیرهای سن، وضع تأهل، بهره‌مندی از وسایل ارتباط جمعی، دینداری، تحصیلات و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد (حاجی‌زاده میمندی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۷-۸۳).

نواح و همکاران (۱۳۹۰)، در تحقیقی با عنوان «بررسی رابطه‌ی بین میزان دینداری با ارزش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان (مطالعه‌ی موردی: شهر اهواز)» انجام دادند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیرهای سن، جنس، تحصیلات با رفتارهای زیست‌محیطی رابطه‌ی معناداری وجود دارد. رابطه‌ی بین دینداری و ارزش‌های زیست‌محیطی و ارزش‌های زیست‌محیطی با رفتار زیست‌محیطی رابطه‌ی معناداری وجود دارد؛ اما متغیر دین‌داری با رفتار زیست‌محیطی رابطه‌ی معناداری ندارد (نواح و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۷-۹۸).

ب) تحقیقات خارجی

کتس جرو^۱ و همکاران (۲۰۱۵)، پژوهشی با عنوان «اقدامات نوع‌دوستانه‌ی زیست‌محیطی و رفتار زیست‌محیطی در پنج کشور جهان» انجام دادند. در این پژوهش، اقدامات نوع‌دوستانه‌ی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی در میان ۸۴۷۷ نفر از دانشجویان پنج کشور کانادا، آلمان، اسرائیل، کره‌ی جنوبی، ایالات متحده‌ی امریکا مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد؛ اگر چه این پنج کشور از بعضی جهات متفاوت هستند (میزان جمعیت جوان، میزان تحصیل‌کرده‌ها و پیدایی هنجارهای جهانی)، اما جمعیت دانشجویان آن‌ها از این نظر نسبتاً شبیه هم هستند؛ همچنین، تفاوت معناداری بین رفتارهای نوع‌دوستانه‌ی زیست‌محیطی و نگرش‌های زیست‌محیطی آن‌ها وجود دارد (کتس جرو و همکاران، ۲۰۱۵: ۱۵۰۹-۱۴۸۵).

پچن^۲ (۲۰۰۶)، تحقیقی با عنوان «رفتار و نگرش‌های عمومی درباره‌ی تغییرات آب و هوایی» انجام دادند. این پژوهش بررسی اثر رفتارها و نگرش‌های افراد جامعه در تغییرات آب و هوایی بود. روش این پژوهش اسنادی بود. نتایج پژوهش نشان داد که تغییرات در سبک زندگی و اتخاذ سبک زندگی مطلوب باعث رفتارهای زیست‌محیطی بهتر خواهد شد (پچن، ۲۰۰۶: ۶۰۱).

کایزر^۳ و همکاران (۱۹۹۹)، در پژوهشی با عنوان «نگرش‌های زیست‌محیطی و رفتار بوم‌شناختی» به بررسی رفتارهای زیست‌محیطی پرداختند. نمونه‌ی تحقیق آن‌ها اعضای دو سازمان حمل و نقل مجزا در کشور سوئیس بود. در این مطالعه دانش زیست‌محیطی، ارزش‌های زیست‌محیطی و قصد رفتار بوم‌شناختی به‌عنوان متغیرهای تأثیرگذار بر رفتار زیست‌محیطی در نظر گرفته شدند (کایزر و همکاران، ۱۹۹۹: ۱۹-۱).

تارانت^۴ و کردل^۵ (۱۹۹۷)، تحقیقی را با عنوان «اثر ویژگی‌های پاسخ‌گو در نگرش و رفتار عمومی زیست‌محیطی» به انجام رساندند. هدف این تحقیق بررسی اثر ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان در نگرش و رفتار زیست‌محیطی بود. نتایج پژوهش نشان داد که جنس، محل سکونت، تحصیلات، درآمد، سن و جهت‌گیری سیاسی افراد با رفتارهای زیست‌محیطی رابطه‌ی معناداری دارد (تارانت و کردل، ۱۹۹۷: ۶۳۷-۶۱۸).

¹ Katz Gerro

² Patchen

³ Kaiser

⁴ Tarrant

⁵ Cordell

با توجه به اینکه تحقیقات مطرح شده در بالا متغیرهای مختلفی را مورد بررسی قرار داده‌اند ما نیز در این تحقیق سعی کردیم برخی متغیرهای اجتماعی - فرهنگی مانند (سبک زندگی، آگاهی زیست‌محیطی، شبکه‌های اجتماعی و غیره) را مورد بررسی قرار دهیم که کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند به‌خصوص متغیر قانون‌گرایی را که تاکنون در حوزه‌ی رفتارهای زیست‌محیطی مورد بررسی قرار نگرفته است.

مبانی نظری پژوهش

رامزی^۱ و ریکسون^۲ اهمیت آگاهی زیست‌محیطی را مورد توجه قرار داده و معتقدند که فعالیت جنبش‌های اجتماعی به‌طور عام و سازمان‌های زیست‌محیطی مردم نهاد به‌طور خاص بر این اساس بنا شده‌اند که دانش و آگاهی عمومی موجب حمایت از محیط زیست می‌شود (رامزی و ریکسون، ۱۹۷۶: ۱۲)؛ یعنی با توجه به اینکه امروزه مسائل زیست‌محیطی (مانند نازک شدن لایه‌ی اوزون، کم‌آبی، خشکسالی، ریزگردها، بیابان‌زایی، جنگل‌زدایی و ...) اهمیت جهانی پیدا کرده‌اند، آگاهی از این مشکلات لازم به نظر می‌رسد، در واقع هر چه سطح آگاهی افراد جامعه از مشکلات زیست‌محیطی بیشتر شود و حال این آگاهی از طریق رسانه‌ها، مدارس، خانواده و ... به افراد داده شود و در افراد درونی شود افراد بیش‌تر نسبت به محیط زیست خود حساس شده و برخوردهای منطقی و رفتارهای مسئولانه‌تری خواهند داشت.

وسایل ارتباطی جدید به ویژه شبکه‌های اجتماعی، تنها رابطی بین انسان و طبیعت نیست بلکه طبیعت انسان جدید است؛ و در واقع همه‌ی جنبه‌های زندگی ما را دستخوش تغییر می‌کنند و با برنامه‌های آموزنده‌ای که می‌توانند داشته باشند افراد اجتماع را به سمت رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه سوق می‌دهند؛ و در واقع فضای مجازی افکار و باورهای ما را شکل می‌دهد و افرادی که از برنامه‌های فضای مجازی استفاده می‌کنند زودتر اخبار اجتماعی، فرهنگی و ... را دریافت می‌کنند و برخی از این برنامه‌ها در مورد محیط زیست است این امر باعث افزایش آگاهی آن‌ها از محیط خود، در نتیجه رفتارهای درست زیست‌محیطی می‌شود.

از دیدگاه کنش متقابل‌گرایی، حمایت از اکوسیستم‌ها به‌عنوان واحدهای حاصل از کنش متقابل گیاهان، جانداران، ترکیبات فیزیکی و شیمیایی محیط زیست لازم به نظر

^۱ Ramsey

^۲ Rickson

می‌رسد. باید پذیرفت چه در عرصه‌ی قانون‌گذاری ملی و چه در عرصه‌ی بین‌الملل، حق بشر به داشتن محیط زیست سالم از جمله حقوق اساسی تفکیک‌ناپذیر از حق حیات است؛ این حق دربرگیرنده‌ی حمایت از گونه‌های گیاهی، جانوری و طبیعت است؛ همچنین از شاخص‌های قانون‌پذیری افراد جامعه و سازگاری آن‌ها با قوانین و مقررات، نگرش به مقررات و قانون است؛ بنابراین از اهداف اجتماعی شدن ایجاد آرزو و امید یا به‌عبارت دیگر ایجاد نگرش در فرد است. از آنجا که ابتدای هر عمل و رفتاری از ذهن (شناختی) فرد شروع می‌شود برای اجرای قانون و پایبندی عملی (رفتاری) باید افراد نگرش مثبتی (احساسی) به آن داشته باشند. نگرش مثبت به قانون افکار و شخصیت افراد را متأثر ساخته و نمود عینی خود را در رفتارهای آنان پیدا می‌کند (زارع شاه‌آبادی و ترکان، ۱۳۹۱: ۱۶۹)؛ و با توجه به همهی نظریه‌ی مطرح شده در مورد قانون‌گریزی و قانون‌گرایی می‌توان نتیجه گرفت که قانون‌گرایی و تعهد داشتن افراد در همهی ابعاد زندگی به‌خصوص در مورد مسأله‌ی اجتماعی محیط زیست که امروزه نیز یک بحران جهانی تبدیل شده است، لازم به نظر می‌رسد؛ و افرادی که قانون‌گراتر باشند در نتیجه نسبت به محیط اطراف خود تعهد بیش‌تری را احساس می‌کند و رفتارهای مسئولانه‌تری را در قبال محیط زیست انجام می‌دهند.

چارچوب نظری پژوهش

با توجه به نظریات ذکر شده که هر کدام به بررسی یکی از متغیرهای پژوهش پرداخته بودند در این پژوهش نظریه‌ی سرمایه‌ی فرهنگی پیر بوردیو به‌عنوان چارچوب نظری پژوهش انتخاب شده است که در واقع همهی متغیرهای ما را چه به‌صورت مستقیم و چه غیر مستقیم پوشش می‌دهد همان‌گونه که بوردیو بیان می‌کند سرمایه‌ی فرهنگی به معنای قدرت شناخت و قابلیت استفاده از کالاهای فرهنگی در هر فرد و دربرگیرنده‌ی تمایلات پایدار فرد است که در خلال اجتماعی شدن در فرد انباشته می‌شود؛ به‌عبارت دیگر سرمایه‌ی فرهنگی به معنای صورت‌هایی از دانش، مهارت‌ها، آموزش و مزایایی است که یک انسان واجد شرایط آن است و به او اجازه می‌دهد جایگاه بالاتری در جامعه کسب کند. بر این اساس پدران و مادران به فرزندان خود (با انتقال نگرش‌ها و معرفت‌هایی که در سیستم آموزشی جاری به موفقیت آنان کمک می‌کند) سرمایه‌ی فرهنگی می‌بخشند. از این نظر سرمایه‌ی فرهنگی به مجموعه‌ای از توانمندی‌ها، عادت‌ها و طبع‌های فرهنگی، شامل دانش، زبان، سلیقه یا ذوق و سبک زندگی دلالت دارد.

از نظر بورديو سرمايه‌ی فرهنگي به سه دسته تقسيم می‌شود:

۱- سرمايه‌ی فرهنگي تجسم‌یافته: اين نوع سرمايه بیشتر از طريق جامعه‌پذيري از والدين به فرزندان منتقل می‌شود. بورديو (۱۹۸۶) اين نوع سرمايه را به‌عنوان «تمایلات پايدار ذهن و جسم» تعريف می‌کند؛ که همراه با تولد در وجود فرد شکل می‌گيرد و نمی‌توان آن را مانند یک هديه یا از طريق خريد یا مبادله به راحتی به ديگری انتقال داد، نظير مهارت‌های زبانی (شارع‌پور و خوش‌فر، ۱۳۸۱: ۱۳۷). به‌عبارت‌ديگر اين نوع سرمايه بيانگر چیزهایی است که افراد می‌دانند و می‌توانند انجام دهند یا توانایی‌های بالقوه‌ای است که به‌تدریج بخشی از وجود فرد و در او تثبیت شده‌اند (نوغانی، ۱۳۸۴: ۸۸)؛ و متشکل بر هر دو گونه مکتسبات آگاهانه و ميراث بری‌های منفعلانه‌ی (منظور همان سرمايه‌ای است که همراه با تولد در وجود فرد شکل می‌گيرد و او در اکتساب آن‌ها دخالتی ندارد) یک شخص است. نکته‌ای که بورديو بر آن تأکید می‌گذارد آن است که سرمايه‌ی فرهنگي به‌صورت خودانگيخته منتقل نمی‌شود؛ بلکه نتیجه‌ای است که در طول زمان خود را در یک شخص (شخصیت و نحوه‌ی تفکر) مجسم می‌سازد (بورديو، ۱۹۸۶: ۲۴۱).

۲- سرمايه‌ی فرهنگي عينیت‌یافته: اين نوع سرمايه نه در ذهن و جسم بلکه در کالاهای فرهنگي يافت می‌شود که گروه‌های اجتماعی آن‌ها را مصرف می‌کنند نظير کتاب، نقاشی، کاست، نوار و غيره. به‌عبارت ديگر؛ یکی از عينی‌ترین اشکال سرمايه‌ی فرهنگي، مصرف کالاهای فرهنگي مختلف، در میان اشکال مختلف جامعه است که می‌تواند تابعی از متغيرهای گوناگون فردی و اجتماعی قرار گيرد؛ و یکی از ویژگی‌های بارز آن قابل انتقال بودن آن است. سرمايه‌ی فیزیکی عينیت‌یافته در اشیای مادی و به‌طور کلی در مادیت آن قابل انتقال است؛ بنابراین کالاهای فرهنگي را می‌توان هم به‌صورت مادی تخصیص داد (که به سرمايه‌ی اقتصادی منجر می‌شود) و هم به‌صورت نمادی (که به سرمايه‌ی فرهنگي منجر می‌شود) (رمضانی، ۱۳۸۴: ۲۸). نکته‌ی قابل توجه در مورد اين سرمايه، اين است که تنها کسانی که سرمايه‌ی فرهنگي تجسم‌یافته را در اختیار دارند؛ می‌توانند سرمايه‌ی فرهنگي عينیت‌یافته را نیز به دست آورند. به‌عبارت‌ديگر، سرمايه‌ی فرهنگي نوع اول شرط لازم برای تصاحب سرمايه‌ی فرهنگي نوع دوم است (بورديو، ۱۹۸۶: ۲۴۱).

۳- سرمايه‌ی فرهنگي نهادینه‌شده: اين نوع سرمايه‌ی فرهنگي از یک طرف وابستگی و ارتباط متقابلی قوی با نوع اول سرمايه (تجسم‌یافته) دارد؛ و لازمه‌ی آن قبل از هر چیز وجود افراد مستعد در جهت کسب انواع مدرک تحصیلی، دانشگاهی و غيره است. از طرف ديگر وابسته به نهادهایی است که هم آن مدارک را صادر می‌کنند و هم به آن مشروعیت

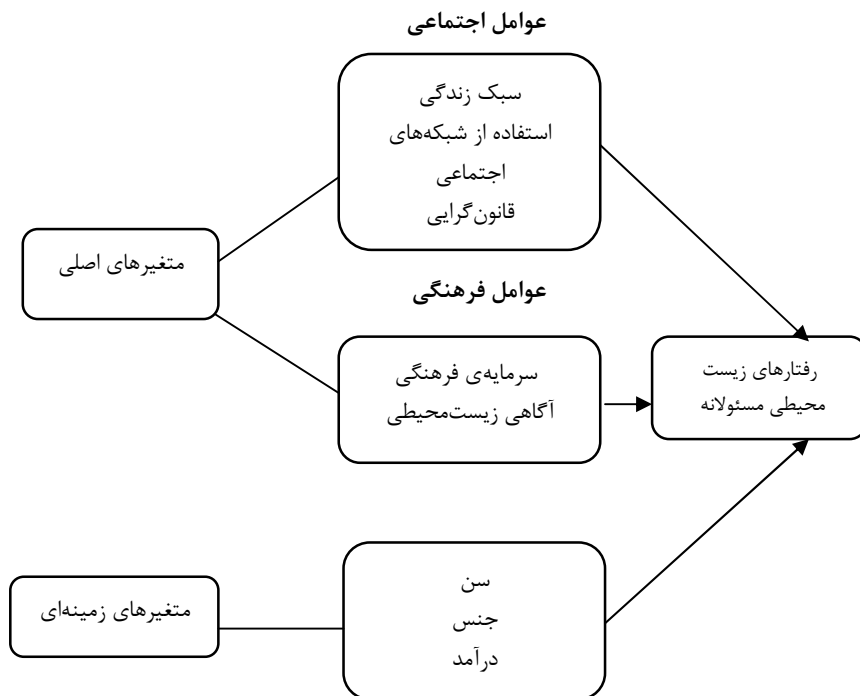
می‌بخشند که بیشترین رابطه را با فرایندی که در نظام آموزش و پرورش رخ می‌دهد دارد. نظیر داشتن مدرک تحصیلی از یک دانشگاه معتبر و گواهینامه‌ی معتبر. لازم به ذکر است که این نوع سرمایه با قوانین و مقررات نهادینه‌شده حاصل می‌شود و می‌تواند موقعیت اجتماعی یا اقتصادی افراد یا گروه‌ها را بالا ببرد (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۴۶).

نکته‌ی حائز اهمیت در اندیشه‌ی بورديو، راجع به انواع سرمایه‌ی آن است که اشکال گوناگون سرمایه قابل تبدیل شدن به هم هستند. برای مثال؛ سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند فرد را در روابطی وارد سازد که حاصل آن کسب میزانی از سود، به شکل پول یا انواع مالکیت باشد؛ البته مواعی نیز در راه تبدیل انواع سرمایه به یکدیگر وجود دارد؛ کسانی که سرمایه‌ی اقتصادی دارند و تازه آن را به دست آورده‌اند، ممکن است هر چه کوشش کنند، نتوانند سرمایه‌ی فرهنگی را که شامل داشتن سلیقه‌ی خوب یا سخن گفتن به طریقی خاص یا دانستن چند زبان خارجی است، بیاموزند (ممتاز، ۱۳۸۳: ۱۵۱). بدین ترتیب سرمایه‌ی فرهنگی و تمایزهای اجتماعی واجد پیوندی دیالکتیکی هستند. سرمایه‌ی فرهنگی موجب تفاوت است و به دائمی کردن تفکیک‌ها، شکاف‌ها و نابرابری‌های اجتماعی کمک می‌کند (همان: ۱۷). به اعتقاد بورديو می‌توان افراد و خانواده‌ها را از لحاظ سرمایه‌ی فرهنگی آن‌ها مقایسه کرد. به نظر می‌رسد با تحولات چند ساله‌ی اخیر، گروه‌های اجتماعی جدیدی چون جوانان و زنان وارد عرصه‌ی فرهنگی جامعه شده‌اند و همین امر متقاضیان محصولات فرهنگی و فراورده‌های فرهنگی را افزایش داده است؛ هم‌چنین بر متقاضیان فراورده‌های فرهنگی نظیر کتاب، موسیقی، فیلم، تلفن همراه و نظایر آن‌ها افزوده شده است و تغییرات فراوانی از لحاظ کمی و کیفی در سرمایه‌ی فرهنگی افراد جامعه به وقوع پیوسته است (شارع‌پور و خوش‌فر، ۱۳۸۱: ۱۳۵). به‌طور خلاصه از نظر بورديو سرمایه‌ی فرهنگی به مجموعه هنجارها، ارزش‌ها و توانایی‌های فرهنگی اطلاق می‌شود که فرد از محیط در فرایند اجتماعی شدن دریافت می‌کند و در تأثیرگذاری بر منابع کمیاب جامعه و دستیابی به انواع دیگر سرمایه به وی کمک می‌کند. از نظر وی این سرمایه به والدین طبقه‌ی متوسط از طریق توانایی‌های زبانی و فرهنگی به فرزندان انتقال می‌یابد که در مدرسه به آن‌ها نیاز دارند و برای آن‌ها به‌عنوان یک سرمایه عمل می‌کند (مظلوم خراسانی و اصغرپور ماسوله، ۱۳۸۴: ۱۹۳). بورديو به این مسئله اشاره می‌کند که سرمایه‌های فرهنگی گروه‌ها بر حسب ویژگی‌های طبقاتی آن‌ها چارچوب شناختی و مذهبی برایشان مهیا می‌سازد که توضیح‌دهنده‌ی رفتار مصرفی آن‌هاست. از نظر بورديو سبک‌های زندگی محصول نظم سرمایه‌های فرهنگی هستند که به‌نوبه‌ی خود به نظام‌هایی

از نشانه‌های تشخیص اجتماعی تبدیل می‌شوند (مثل ممتاز، عامیانه و موارد دیگر). دیالکتیک (شرایط ساختی) و سرمایه‌های فرهنگی مبنایی است که توزیع سرمایه یعنی ترازنامه‌ی روابط قدرت را به نظامی از تفاوت‌های احساس شده و خصوصیات متمایز یعنی توزیع سرمایه‌ی مشروع متحول می‌سازد (بورديو، ۱۹۸۴: ۱۷۲). آنچه از این تعریف می‌توان استنباط کرد ارتباط سرمایه‌ی فرهنگی با مد و نشانه‌های رفتاری آن است. از نظر بورديو افرادی که دارای سرمایه‌ی فرهنگی بیشتری هستند قادر به انجام کارهای مستقل بوده و نیازی به پیروی و تقلید از دیگران ندارند. داشتن سرمایه‌ی فرهنگی به آن معناست که فرد می‌تواند خود را از الزامات زندگی روزمره جدا کند و نوعی گزینش دلخواه در عرصه‌ی فرهنگ انجام دهد. به بیان خود بورديو، زیبایی‌شناسی محض از اخلاق یا همان خلق و خوی فاصله گرفتن و گزینش از دنیای طبیعی و اجتماعی سرچشمه می‌گیرد (همان: ۵). بورديو بعداً اعلام می‌کند کسانی که سرمایه‌ی فرهنگی دارند اغلب دارای دنیاهای مستقلی هستند (علم، هنر و کار اجتماعی). این‌گونه دنیاها از نقطه‌نظر اصول منفعت‌جویی، به بی‌طرفی می‌گرایند؛ بنابراین این‌گونه افراد کمتر تمایل به پیروی از دیگران دارند؛ بنابراین هر چه میزان سرمایه‌ی فرهنگی افراد بیشتر باشد در نتیجه گرایش به رفتارهای اصولی در آن‌ها بیشتر می‌شود و در مورد مسئله‌ی محیط زیست، رفتارهای زیست‌محیطی سالم‌تری دارند.

در واقع با توجه به نظریه‌ی مطرح شده در بالا نکته‌ای که بورديو بر آن تأکید می‌گذارد آن است که سرمایه‌ی فرهنگی تجسم‌یافته به صورت خودانگیخته منتقل نمی‌شود؛ بلکه نتیجه‌ای است که در طول زمان خود را در یک شخص (شخصیت و نحوه‌ی تفکر) مجسم می‌سازد و در واقع بر روی آگاهی‌های او تأثیر می‌گذارد و ما در همه‌ی مسائل اجتماعی و فرهنگی خود به این آگاهی‌ها رجوع می‌کنیم و هر چه قدر آگاهی‌های ما نسبت به محیط اطرافمان افزایش یابد بر روی رفتارهای ما نیز تأثیر خواهد گذاشت. به اعتقاد بورديو با تحولات چند ساله‌ی اخیر بر متقاضیان فراورده‌های فرهنگی نظیر کتاب، موسیقی، فیلم، تلفن همراه، استفاده از شبکه‌های اجتماعی و نظایر آن‌ها افزوده شده است و تغییرات فراوانی از لحاظ کمی و کیفی در سرمایه‌ی فرهنگی و زندگی افراد جامعه به وقوع پیوسته است؛ همچنین او تأثیر سرمایه‌ی فرهنگی بر سبک زندگی افراد را با توسل به نظریه‌ی تمایز تبیین می‌کند. مطابق با این نظریه افراد بر اساس میزان سرمایه‌ی فرهنگی خود، بین خودشان با دیگران تمایز قائل می‌شوند. بر این اساس سرمایه‌ی فرهنگی سبب گرایش افراد به سبک‌های زندگی خاص می‌شود و نوع خاصی از رفتار مصرفی را نیز به

وجود می‌آورد به همین دلیل برخی افراد سبک زندگی سلامت‌محور و درستی را برای خود انتخاب می‌کنند که در تعامل درست با محیط اطرافشان باشد و برخی دیگر سبک‌های ناسالمی را انتخاب می‌کنند. در جمع‌بندی آخر با استفاده از نظریه‌ی سرمایه‌ی فرهنگی بوردیو می‌توان نتیجه‌گیری کرد که این سرمایه‌ی فرهنگی موضوع بسیار عمیق و پیچیده‌ای است که فقط دانش و اطلاعات ما را شامل نمی‌شود بلکه رابطه‌ی خیلی از متغیرها را می‌توان از این نظریه‌ی بوردیو استخراج کرد و همان‌گونه که بوردیو بیان می‌کند سرمایه‌ی فرهنگی شامل دانش و آگاهی‌های ما، سبک زندگی و نوع مصرف ما، میزان قانون‌گرایی ما، میزان استفاده از کتاب، مجلات و شبکه‌های اجتماعی و غیره است همگی با هم میزان سرمایه‌ی فرهنگی ما را می‌سازند و افزایش در سرمایه‌ی فرهنگی ما به‌صورت عینی در رفتارهای مسئولانه یا مخرب ما نمود پیدا می‌کند.

مدل ۱: مدل مفهومی رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه

فرضیات پژوهش

- ۱- رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان شهر خرم‌آباد پایین‌تر از حد متوسط است.
- ۲- بین میزان سرمایه‌ی فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان شهر خرم‌آباد رابطه وجود دارد.
- ۳- بین نوع سبک زندگی سلامت‌محور و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان شهر خرم‌آباد رابطه وجود دارد.
- ۴- بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان شهر خرم‌آباد رابطه وجود دارد.
- ۵- بین میزان قانون‌گرایی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان شهر خرم‌آباد رابطه وجود دارد.
- ۶- بین میزان آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان شهر خرم‌آباد رابطه وجود دارد.
- ۷- بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی (سن، جنس و میزان درآمد) و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان شهر خرم‌آباد رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق در سال ۱۳۹۵ و به روش پیمایشی انجام شده است. جمعیت آماری تحقیق شامل کلیه‌ی افراد ۶۹-۱۹ ساله در شهر خرم‌آباد می‌باشد که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ تعداد آن‌ها ۴۶۲۵۲۸ نفر برآورد گردیده است. حجم نمونه‌ی آماری ۳۸۴ نفر است که با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران به دست آمده است. نمونه‌های آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای سیستماتیک و برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه استفاده شده است.

تعاریف مفهومی متغیرها

- رفتارهای زیست‌محیطی: به رفتارهای افراد در محیط خانه، محل کار و شهر که با توجه به ملاحظات زیست‌محیطی و با نیت زیست‌محیطی انجام می‌شود؛ گفته می‌شود (کریمی، ۱۳۸۹: ۸۱).

- آگاهی زیست‌محیطی: دانش یا آگاهی زیست‌محیطی عبارت است از اطلاعات عملی که افراد درباره‌ی محیط زیست، بوم‌شناسی سیاره‌ی زمین و تأثیر کنش‌های انسانی بر روی محیط زیست بوم دارند (آرکری^۱، ۱۹۹۰: ۳۰۴).

- سبک زندگی: مستلزم مجموعه‌ای از عادت‌ها و جهت‌گیری‌ها و بنابراین برخوردار از نوعی وحدت است که علاوه بر اهمیت خاص خود از نظر تداوم امنیت وجودی، پیوند بین گزینش‌های فرعی موجود در یک الگوی کم و بیش منظم را تأمین می‌کند (تایلر^۲، ۲۰۰۲: ۴۸۱).

- شبکه‌های اجتماعی: سایت‌هایی هستند که از یک سایت ساده مانند موتور جست‌وجوگر با اضافه شدن امکاناتی مانند چت و ایمیل و امکانات دیگر خاصیت اشتراک‌گذاری را به کاربران خود ارائه می‌دهند (پمپک^۳ و همکاران، ۲۰۰۹: ۲۲۸).

- سرمایه‌ی فرهنگی: قدرت شناخت و قابلیت استفاده از کالاهای فرهنگی در هر فرد و دربرگیرنده‌ی تمایلات پایدار فرد است که در خلال اجتماعی شدن در فرد انباشته می‌شود (شارع‌پور و خوش‌فر، ۱۳۸۱: ۱۳۷).

یافته‌های توصیفی

در نمونه‌ی آماری ۵۲/۹ درصد پاسخگویان زن و ۴۷/۱ درصد پاسخگویان مرد بودند؛ که تعداد زنان بیشتر از مردان بوده است. حداقل سن پاسخگویان ۱۹ سال و حداکثر سن ۶۹ سال و میانگین سنی ۳۰/۵۴ سال می‌باشد. ۵۴/۷ درصد پاسخگویان بین ۱۹ تا ۲۹ سال، ۲۹/۴ درصد بین ۳۰ تا ۳۹ سال، ۹/۹ درصد بین ۴۰ تا ۴۹، ۳/۱ درصد بین ۵۰ تا ۵۹ سال، ۲/۹ درصد بین ۶۰ تا ۶۹ سال سن داشتند. افراد فاقد درآمد ۴۹/۷ درصد، دارای درآمد کمتر از یک میلیون تومان ۰/۲۴ درصد، یک تا یک و نیم میلیون تومان ۰/۱۹ درصد، یک و نیم تا دو میلیون تومان ۴/۹ درصد، بیش از دو میلیون تومان ۲/۳ بوده‌اند.

¹ Arcury

² Taylor

³ Pempek

جدول ۱: ضرایب آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

متغیر	تعداد گویه	ضرایب آلفای کرونباخ	میانگین	میانگین معیار
رفتارهای زیست محیطی	۲۷	۰/۹	۹۲/۸۴	۰/۸۱
آگاهی زیست محیطی	۱۲	۰/۹۳	۳۲/۴۶	۰/۳۶
شبکه‌های اجتماعی	۱۰	۰/۹	۲۷/۲۷	۰/۳۰
متغیر سبک زندگی				
سبک زندگی	۳۴	۰/۹	۱۱۶/۹۴	۰/۱۰۲
ابعاد				
سلامت جسمانی	۸	۰/۶۷	۲۶/۴۶	۰/۲۴
سلامت روان شناختی	۷	۰/۸۴	۲۳/۸۴	۲۳/۵
سلامت معنوی	۶	۰/۷۶	۰/۲۲	۰/۱۸
سلامت اجتماعی	۶	۰/۷۴	۲۱/۱۴	۱۸
سلامت محیطی	۷	۰/۸۱	۲۳/۴۷	۲۳/۵
متغیر سرمایه‌ی فرهنگی				
سرمایه‌ی فرهنگی	۱۷	۰/۹۱	۴۶/۴۲	۰/۵۱
ابعاد				
تجسم یافته	۶	۰/۸۶	۱۶/۱۹	۰/۱۸
عینیت یافته	۵	۰/۷۸	۱۴/۸۹	۰/۱۵
نهادینه شده	۶	۰/۶۴	۱۵/۳۳	۰/۱۸
متغیر قانون‌گرایی				
قانون‌گرایی	۲۱	۰/۷۳	۶۹/۷۸	۰/۶۳
ابعاد				
شناختی	۷	۰/۸۲	۲۳/۲۸	۰/۲۱
عاطفی	۷	۰/۸۴	۲۰/۲۲	۰/۲۱
رفتاری	۷	۰/۹۵	۲۶/۲۷	۰/۲۱

با توجه به اطلاعات جدول بالا و تفاوت میانگین و میانگین معیار میزان رفتارهای زیست محیطی شهروندان بالا بوده است؛ و همچنین میزان آگاهی زیست محیطی‌شان تا حدودی از حد متوسط بالاتر بوده است. میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی‌شان پایین بوده است در بحث سبک زندگی سلامت محور (سلامت جسمانی شهروندان تا حدودی بالا بوده، سلامت روانی در حد متوسط، سلامت معنوی بالا، سلامت اجتماعی بالا، سلامت محیطی در حد متوسط) بوده است، در واقع افراد سبک زندگی سالمی را برای خود انتخاب

کرده‌اند. سرمایه‌ی فرهنگی آنان در حد پایین بوده (سرمایه‌ی تجسم‌یافته و نهادینه‌شده پایین و سرمایه‌ی عینیت‌یافته در حد متوسط بوده است)، قانون‌گرایی شهروندان بالا (بعد شناختی تا حدودی بالا، بعد احساسی متوسط، بعد رفتاری بالا) بوده است.

نتایج

برای آزمون فرضیاتی که در تحقیق طرح‌شده‌اند، آزمون *ANOVA* برای تفاوت میانگین چند گروه (درآمد)، آزمون *T* مستقل برای تفاوت میانگین دو گروه (جنسیت)، آزمون همبستگی پیرسون برای سنجش همبستگی متغیرهای فاصله‌ای (سن، آگاهی زیست‌محیطی، سبک زندگی، شبکه‌های اجتماعی، سرمایه‌ی فرهنگی، قانون‌گرایی)، رگرسیون چند متغیره برای سنجش میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته تحقیق و همچنین در آخر تحلیل مسیر مورد استفاده قرار گرفت.

جدول ۲: آزمون *T* تک نمونه‌ای برای رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد

متغیر	میانگین	میانگین معیار	سطح معنی‌داری	<i>T</i>
رفتارهای زیست‌محیطی	۹۲/۸۴	۰/۸۱	۰/۰۰۰	۱۰۶/۴۳

همان‌طور که از جدول مشاهده می‌شود با توجه به سطح معنی‌داری آزمون تی، رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد ۰/۰۰۰ به دست آمد که از ۰/۰۵ کمتر است؛ فرض مبتنی بر اینکه رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد پایین‌تر از حد متوسط است؛ رد شد و میانگین رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان ۹۲/۸۴ درصد به دست آمد که بالاتر از حد متوسط (۰/۸۱) است؛ به این معنا که شهروندان شهر خرم‌آباد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی داشتند که از حد متوسط بالاتر بوده است

جدول ۳: آزمون *T* مستقل در مورد تفاوت رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه بین زنان و مردان

متغیر	شهر	گروه‌ها	میانگین	تعداد	<i>T</i>	سطح معنی‌داری
رفتار زیست‌محیطی	خرم‌آباد	زن	۹۳/۴۰	۳۸۴	۰/۶۸۲	۰/۰۰۱
		مرد	۹۲/۲۱			

همان‌طور که از جدول ۳ مشاهده می‌شود با توجه به سطح معنی‌داری آزمون، رفتارهای زیست‌محیطی شهر خرم‌آباد در ارتباط با جنسیت ۰/۰۰۱ است که از ۰/۰۵ کمتر است در نتیجه فرض مبتنی بر تفاوت معنادار بین زنان و مردان در ارتباط با رفتارهای مسئولانه تأیید شد و زنان میانگین بالاتری نسبت به مردان در ارتباط با رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه داشتند.

جدول ۴: آزمون همبستگی پیرسون بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه

متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
سن	۰/۱۵۸	۰/۰۰۲

همان‌طور که از جدول بالا مشاهده می‌شود با توجه به سطح معنی‌داری ۰/۰۵ چون سطح معنی‌داری ۰/۰۰۲ است و از ۰/۰۵ کمتر است؛ بنابراین بین سن و رفتارهای مسئولانه‌ی زیست‌محیطی شهروندان رابطه‌ی معناداری وجود دارد و فرضیه تأیید می‌شود؛ و با توجه به ضریب همبستگی بین سن و رفتار مسئولانه‌ی همبستگی مثبت، ضعیف و معناداری مشاهده می‌شود به این معنا که با افزایش سن رفتارهای مسئولانه نیز افزایش می‌یابد و برعکس با پایین بودن سن، افراد خیلی رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای ندارند.

جدول ۵: آزمون مقایسه‌ی میانگین F در رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان بر حسب درآمد

سطح معناداری	F	میانگین	درآمد
۰/۰۰۱	۴/۸۷۹	۹۰/۸۵	فاقد درآمد
		۹۰/۶۶	کمتر از یک میلیون تومان
		۹۹/۸۷	یک تا یک و نیم میلیون تومان
		۹۸/۲۱	یک و نیم تا دو میلیون تومان
		۸۹/۰۰	بیش از دو میلیون تومان

اطلاعات جدول ۵ تفاوت میانگین رفتارهای زیست‌محیطی را بر حسب درآمد خانواده نشان می‌دهد. داده‌های جدول فوق حاکی از آن است که با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۱ که از ۰/۰۵ کمتر است بین رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد با

درآمدهای مختلف رابطه وجود دارد؛ بالاترین میانگین برای شهر خرم‌آباد مربوط به درآمد یک تا یک و نیم میلیون تومان است؛ اما نکته‌ی قابل توجه آن است که زمانی که درآمد بالای دو میلیون تومان می‌شود افراد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای ندارند.

جدول ۶: آزمون همبستگی پیرسون آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	تعداد
آگاهی زیست‌محیطی	۰/۰۰۰	۰/۳۱۱	۳۸۴

چون سطح معناداری آگاهی زیست‌محیطی شهروندان ۰/۰۰۰ به دست آمد که از ۰/۰۵ کمتر است؛ بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود و بین آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد همبستگی مثبت، متوسط و معناداری مشاهده می‌شود به این معنا که با افزایش آگاهی زیست‌محیطی شهروندان رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی آن‌ها نیز بهتر می‌شود و برعکس با کم شدن آگاهی افراد، رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی آن‌ها نیز کمتر می‌شود.

جدول ۷: آزمون همبستگی پیرسون سبک زندگی سلامت‌محور و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
سلامت جسمانی	۰/۰۰۰	۰/۳۱۲
سلامت روانشناسی	۰/۰۰۰	۰/۳۹۶
سلامت معنوی	۰/۰۰۰	۰/۳۷۴
سلامت اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۴۷۹
سلامت محیطی	۰/۰۰۰	۰/۶۲۵
سبک زندگی	۰/۰۰۰	۰/۵۴۶

اطلاعات جدول بالا نشان می‌دهد چون سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است و از ۰/۰۵ کمتر است بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود؛ بنابراین بین سبک زندگی و ابعاد آن و رابطه‌ی آن با رفتارهای زیست‌محیطی در بین شهروندان شهر خرم‌آباد رابطه‌ی معناداری وجود دارد. به این معنا که با انتخاب سبک زندگی درست رفتارهای زیست‌محیطی

مسئولانه بهتر می‌شود و برعکس با انتخاب سبک زندگی مخرب افراد دیگر رفتارهای زیست‌محیطی مناسبی را انجام نمی‌دهند. بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد همبستگی مثبت، متوسط و معناداری مشاهده می‌شود ولی فقط در بعد سلامت محیطی در شهر خرم‌آباد همبستگی مثبت، شدید و معناداری بین سبک زندگی و رفتار زیست‌محیطی مسئولانه است. در بین ابعاد سبک زندگی بعد سلامت محیطی بیشترین رابطه را با رفتار زیست‌محیطی داشت.

جدول ۸: آزمون همبستگی پیرسون میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای

زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	تعداد
شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۲۴۵	۳۸۴

چون سطح معنی‌داری شهر خرم‌آباد کمتر از ۰/۰۵ است بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود، بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان همبستگی مثبت، ضعیف و معناداری مشاهده می‌شود. به این معنا که با افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی، رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه بهتر می‌شود و با کاهش استفاده از شبکه‌های اجتماعی، رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه نیز کاهش می‌یابد.

جدول ۹: آزمون همبستگی پیرسون سرمایه‌ی فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی

شهروندان

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
سرمایه‌ی تجسم‌یافته	۰/۰۰۰	۰/۲۵۶
سرمایه‌ی عینیت یافته	۰/۰۰۰	۰/۲۸۱
سرمایه‌ی نهادینه شده	۰/۰۰۷	۰/۱۳۸
سرمایه‌ی فرهنگی	۰/۰۰۰	۲۴۷

با توجه به اطلاعات جدول بالا چون سطح معنی‌داری سرمایه‌ی فرهنگی و ابعاد آن کمتر از ۰/۰۵ است این فرضیه تأیید می‌شود و با توجه به ضریب همبستگی بین سرمایه‌ی فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد همبستگی مثبت، ضعیف و معناداری مشاهده شد؛ به این معنا که با افزایش سرمایه‌ی فرهنگی افراد، رفتارهای

زیست‌محیطی مسئولانه‌ی آن‌ها نیز بهتر می‌شود و با کاهش سرمایه‌ی فرهنگی افراد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی آن‌ها کم می‌یابد. در بین ابعاد آن سرمایه‌ی عینیت‌یافته بیشترین رابطه را با رفتار زیست‌محیطی داشت.

جدول ۱۰: آزمون همبستگی پیرسون بین قانون‌گرایی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی

شهروندان

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
بعد شناختی	۰/۰۰۰	۰/۲۸۰
بعد احساسی	۰/۰۰۰	۰/۱۵۴
بعد رفتاری	۰/۰۰۰	۰/۳۶۸
قانون‌گرایی	۰/۰۰۰	۰/۳۵۵

با توجه به جدول بالا چون سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ است این فرضیه تأیید می‌شود به این معنا که هر چه افراد قانون‌گراتر باشند رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی بهتری خواهند داشت و به هر میزانی قانون را رعایت نمی‌کنند؛ رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی آن‌ها نیز کاهش می‌یابد. بین قانون‌گرایی و بعد رفتاری آن رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان همبستگی مثبت، متوسط و معناداری مشاهده شد اما بین ابعاد شناختی و عاطفی با رفتارهای زیست‌محیطی همبستگی مثبت، ضعیف و معناداری مشاهده شد. در بین ابعاد آن بعد رفتاری بیش‌ترین رابطه را با رفتار زیست‌محیطی داشت.

جدول ۱۱: ضریب همبستگی چندگانه برای تبیین رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان

R	R^2	R^2_{Adj}	F	Sig
۰/۶۸۲	۰/۴۶۶	۰/۴۵۷	۵۴/۷۷۸	۰/۰۰۰

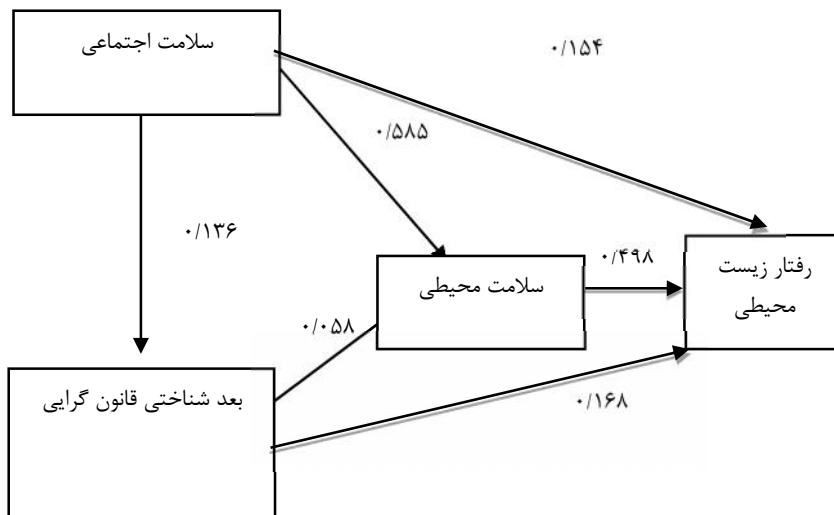
با توجه به یافته‌های جدول بالا ضریب همبستگی متغیرهای مستقل با رفتارهای زیست‌محیطی شهر خرم‌آباد برابر با $R=0/682$ ، ضریب تعیین برابر $R^2=0/466$ و ضریب تعیین تعدیل شده برابر $R^2_{Adj}=0/457$ به دست آمده است و این ضریب بیانگر آن است که با استفاده از واریانس ترکیب خطی متغیر مستقل موجود در معادله‌ی رگرسیون، می‌توان ۴۵/۷ درصد از واریانس رفتار زیست‌محیطی را توضیح داد؛ مابقی تغییرات متغیر وابسته به دلیل پیچیده بودن متغیر وابسته‌ی تحقیق یعنی رفتار زیست‌محیطی و همچنین به حساب

نیامدن برخی از متغیرهایی است که بر این متغیر تأثیرگذار هستند؛ همچنین مدل رگرسیونی تبیین شده نیز طبق آزمون تحلیل واریانس انجام شده خطی و معنادار می‌باشد زیرا مقدار F برای تعیین معنی‌داری اثر متغیرهای مستقل بر رفتار زیست‌محیطی برابر $۵۴/۷۷۸$ با سطح معنی‌داری $sig=۰/۰۰۰$ می‌باشد.

جدول ۱۲: ضرایب استاندارد شده برای تبیین رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ی شهروندان

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده (Beta)	T	سطح معنی‌داری
	B	خطای معیار			
سلامت محیطی	۱/۵۷۶	۰/۱۴۹	۰/۴۹۸	۱۰/۵۷۴	۰/۰۰۰
بعد شناختی	۰/۵۱۲	۰/۱۱۷	۰/۱۶۸	۴/۳۶۸	۰/۰۰۰
سلامت اجتماعی	۰/۵۴۴	۰/۱۶۶	۰/۱۵۴	۳/۲۸۵	۰/۰۰۱
جنس	-۳/۸۹۴	۱/۳۷۹	-۰/۱۱۴	-۲/۸۲۵	۰/۰۰۵

در مجموع با توجه به ضرایب بتاهای استاندارد شده ملاحظه می‌شود که به ترتیب بعد سلامت محیطی با مقدار $۰/۴۹۸$ ، بعد شناختی با مقدار $۰/۱۶۸$ ، بعد سلامت اجتماعی با مقدار $۰/۱۵۴$ ، جنس با مقدار $۰/۱۱۴$ ، بیشترین تأثیر را بر روی متغیر رفتارهای زیست‌محیطی داشته‌اند.

نمودار ۱: تحلیل مسیر عوامل مرتبط با رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه در بین شهروندان

نتایج جدول ۱۳ نشان می‌دهد که سلامت محیطی با ۰/۴۹۸ درصد اثرگذاری کل بیشترین تأثیر را بر رفتارهای زیست‌محیطی دارد؛ به طوری که این متغیر دارای ۰/۴۹۸ درصد اثر مستقیم و بدون اثر غیر مستقیم است. متغیر بعد شناختی قانون‌گرایی با ۰/۱۹۶ درصد اثرگذاری کل بر رفتارهای زیست‌محیطی در رتبه‌ی دوم قرار دارد؛ به طوری که این متغیر دارای ۰/۱۶۸ درصد اثر مستقیم و ۰/۰۲۸ درصد اثر غیر مستقیم است. متغیر سلامت اجتماعی با ۰/۴۷ درصد اثرگذاری کل بر رفتارهای زیست‌محیطی رتبه‌ی سوم را دارد؛ به طوری که این متغیر دارای ۰/۱۵۴ درصد اثر مستقیم و ۰/۳۱۶ درصد اثر غیر مستقیم است.

جدول ۱۳: نتایج محاسبه‌ی اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل تحقیق بر رفتارهای

زیست‌محیطی

متغیر	تأثیر مستقیم	تأثیر غیر مستقیم	کل تأثیرات
بعد سلامت محیطی	۰/۴۹۸	-	۰/۴۹۸
بعد شناختی	۰/۱۶۸	۰/۰۵۸ × ۰/۴۹۸ = ۰/۰۲۸	۰/۰۲۸ + ۰/۱۶۸ = ۰/۱۹۶
بعد سلامت اجتماعی	۰/۱۵۴	۰/۵۸۵ × ۰/۴۹۸ = ۰/۲۹۱ ۰/۱۳۶ × ۰/۰۵۸ × ۰/۴۹۸ = ۰/۰۰۳ ۰/۱۳۶ × ۰/۱۶۸ = ۰/۰۲۲	۰/۳۱۶ + ۰/۱۵۴ = ۰/۴۷

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از مشکلات مهم در دنیای امروز تخریب محیط زیست است؛ و اثرات زیان‌بار آن بر روی زندگی انسان‌ها و حتی حیوانات غیر قابل چشم‌پوشی است. اعتقاد بر این است برای اینکه مشکلات و تهدیدات به حداقل خود برسد باید انسان‌ها نسبت به محیط زیست رفتارهای مسئولانه‌تری داشته باشند. تحقیق حاضر به منظور بررسی عوامل اجتماعی (آگاهی زیست‌محیطی، سبک زندگی، شبکه‌های اجتماعی، سرمایه‌ی فرهنگی و قانون‌گرایی) و متغیرهای زمینه‌ای (سن، جنس و درآمد) مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر خرم‌آباد انجام گرفته است؛ که متغیر قانون‌گرایی متغیر جدیدی است که تاکنون با رفتارهای زیست‌محیطی سنجیده نشده است. یافته‌های تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین جنسیت و رفتارهای زیست‌محیطی با نتایج حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۳)، کتس جرو و همکاران (۲۰۱۵)، تارانت و کردل (۱۹۹۷)، همسو بود اما با نتایج حقیقتیان (۱۳۹۳)، همسو نبود. زنان رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای نسبت به مردان داشتند و

این امر می‌تواند به خاطر این مسئله باشد که زنان از لحاظ عاطفی، احساسی و حساس‌تر از مردان هستند و نیاز به توجه و مراقبت بیشتری دارند و طبیعت نیز بسیار حساس است و در نتیجه طبیعت مظهر آرامش است و آن‌ها را آرام می‌کند سعی می‌کنند بیشتر به طبیعت توجه کنند و رفتارهای بهتری داشته باشند. یافته‌های تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی با یافته‌های، تارانت و کردل (۱۹۹۷)، همسو بود اما با یافته‌های حاجی‌زاده میمندی (۱۳۹۳)، حقیقتیان (۱۳۹۳)، همسو نبود در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که هر چه سن افراد بالاتر می‌رود و افراد دانش و آگاهی بیشتری نسبت به محیط اطراف خود کسب می‌کنند؛ احساس تعهد بیشتری دارند و نسل‌های دیگر را توجیه می‌کنند و درمی‌یابند که این طبیعت امانتی دست آنان برای آیندگان است و نباید آن را تخریب کرد و زندگی کل بشریت به آن وابسته است، به‌خصوص امروزه که مشکلات زیست‌محیطی نیز افزایش یافته است؛ در نتیجه رفتارهای زیست‌محیطی افراد نیز در قبال محیط اطرافشان بیشتر می‌شود؛ اما افرادی که دارای سن کمتری هستند نسبت به مزیت‌هایی که محیط زیست برای آن‌ها دارد شناخت درستی ندارند و حس تعهد کمتری دارند. مارکس و بر نیز معتقد است شانس‌های زندگی نظیر سن، جنس و قومیت بر انتخاب‌های فرد در زندگی تأثیر فراوانی دارند و هر چه سن فرد بالاتر برود دانش و آگاهی‌های او نیز افزایش می‌یابد در نتیجه رفتارها و انتخاب‌های درست‌تری نیز خواهد داشت. یافته‌های تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین درآمد و رفتارهای زیست‌محیطی با نتایج حقیقتیان (۱۳۹۳)، تارانت و کردل (۱۹۹۷)، همسو بود. در تبیین این فرضیه باید گفت که درآمدهای متوسط، رفتارهای زیست‌محیطی بهتری داشتند و افراد با درآمد پایین و بالا رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای نداشتند؛ و این امر می‌تواند به این دلیل باشد که افراد با درآمد پایین که فقط به رفع نیازهای اساسی خود فکر می‌کنند زمان و انگیزه‌ای برای فکر کردن به مشکلات زیست‌محیطی نخواهند داشت؛ و افراد با درآمد بالا نیز فقط به فکر رسیدن به منافع خود هستند و در این راه به بهره‌برداری از محیط زیست می‌پردازند و بدون احساس مسئولیت جنگل‌ها و زمین‌های کشاورزی و غیره را تخریب می‌کنند و برای رفاه خود به ساختن ویلا و اماکن رفاهی می‌پردازند و خیلی به رفتارهای مسئولانه توجه نمی‌کنند.

نتایج تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی با یافته‌های حقیقتیان (۱۳۹۳)، کایزر و همکاران (۱۹۹۹)، همسو بود. در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که فعالیت جنبش‌های اجتماعی به‌طور عام و سازمان‌های

زیست‌محیطی مردم‌نهاد به‌طور خاص مانند شهرداری‌ها (در جهت نصب بنرهایی در مورد کم‌آبی، حفظ حیوانات بومی و غیره) بر این اساس بنا شده‌اند که با افزایش دانش و آگاهی عمومی، موجب حمایت از محیط زیست شود؛ آگاهی زیست‌محیطی خود را در قالب درک مسائل زیست‌محیطی و منشأ و پیامدهای آن‌ها نشان می‌دهد. آگاهی از مسائل زیست‌محیطی می‌تواند رفتارهای مسئولانه‌ای را در برابر محیط زیست به همراه آورد؛ زیرا کنشگران اجتماعی هر چه دانش و آگاهی بیشتری نسبت به طبیعت و محیط اطراف خود و مشکلات و مسائل آن پیدا کنند، رفتارهای مسئولانه‌ی بهتری را در قبال آن انجام می‌دهند؛ که طبق نظریه‌ی رامزی هر چه دانش و آگاهی افراد بالاتر می‌رود، اندیشه‌ی حمایت از محیط زیست نیز افزایش می‌یابد و نتایج نیز نشان داد که با افزایش آگاهی زیست‌محیطی، رفتارهای زیست‌محیطی افراد نیز مسئولانه‌تر می‌شود. شواهد روزمره‌ی زیادی را نیز می‌توان برای این نتیجه برشمرد از جمله آن می‌توان به شکل‌گیری جنبش‌های مردم‌نهاد به منظور حفظ محیط زیست، گونه‌های جانوری و نظیر آن، نام برد. یافته‌های تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی با نتایج حاجی‌زاده میمنندی و همکاران (۱۳۹۳)، پچن (۲۰۰۶)، همسو بود در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که هر چه فرد سبک زندگی بهتری را برگزیند، رفتار زیست‌محیطی مسئولانه‌ای نیز خواهد داشت؛ زیرا سبک زندگی به همه‌ی مسئله‌هایی برمی‌گردد که به نوعی به متن زندگی انسان مرتبط است و محیط زیست هم آن محیطی است که تمام فعالیت‌های انسان را و زندگی انسان را در بر می‌گیرد پس هر دو روی هم اثرگذارند؛ چون اگر افراد جامعه‌ای بی‌مبالات باشند، نوع خاص زندگی‌شان، مصرفشان و تفریحشان به‌گونه‌ای خواهد بود که می‌تواند محیط زیست را خراب کند. همان‌طور که اشاره شد؛ سبک زندگی، ترکیبی از مؤلفه‌های متعددی است که هر کدام از آنها به‌طور جداگانه و یا مستقیم می‌تواند بر رفتارهای زیست‌محیطی اثر بگذارند. نظریه‌ی ماکس وبر که بیان می‌کند هر گروهی سبک زندگی خاص خود را دارد و سن و جنس و قومیت بر روی انتخاب سبک درست زندگی تأثیر دارند. هر چند برخی از نظریات در مورد سبک زندگی که بر بعد مصرف‌گرایانه‌ی آن تأکید بیشتری دارند، ممکن است متباین با این نتیجه باشند (چرا که رفتارهای مصرف‌گرایانه‌ی نمایشی و تجملی می‌تواند آثاری کاهنده و حتی تخریبی بر رفتارهای مسئولانه‌ی زیست‌محیطی داشته باشد)، اما در مجموع بر اساس نظریه‌ی کنشی (میدان - ملکه) بوردیو، می‌توان گفت، همان‌گونه که سبک زندگی از محیط اثر می‌پذیرد، بر آن و از جمله رفتارهای افراد نیز اثرگذار است. سبک زندگی مبتنی

بر مؤلفه‌های سرمایه‌ای بوردیو، رفتارهای مسئولانه‌تری را در برابر محیط زیست ایجاد یا تقویت و تسهیل نماید. یافته‌های تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی با نتایج حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۳)، همسو نبود. در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که در واقع افراد با عضویت در شبکه‌های اجتماعی و کانال‌ها و صفحات آن، موضوعاتی در خصوص محیط زیست کشور همچون حیوان‌آزاری، کم‌آبی و غیره که برای آن‌ها فرستاده می‌شود؛ دریافت می‌کنند و منجر به افزایش آگاهی زیست‌محیطی آن‌ها شده و با مشکلات زیست‌محیطی بیش‌تر آشنا می‌شوند همچنین می‌توانند از این طریق مشکلات و مسائل محیط اطراف خود را به اشتراک گذاشته و در جهت رفع و بهبود آن چاره‌اندیشی کرده و مسئولیت بیشتری را در قبال حفظ و بقای محیط زیست احساس کنند. بر اساس نظریات اثرگذاری رسانه بر مخاطب و به‌طور مشخص؛ مارشال مک لوهان، رسانه‌ها کلیه‌ی خصوصیات فکری و رفتاری ما را عمیقاً تحت تأثیر قرار می‌دهند و با استفاده از جهت دادن به افکار و عقاید جمعی و بر ساختن برنامه‌های فرهنگی و زیست‌محیطی، می‌توانند رفتارهای مسئولانه‌تری در افراد ایجاد، تقویت یا تسهیل نمایند. یافته‌های تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین میزان قانون‌گرایی و رفتارهای زیست‌محیطی بود. در تبیین فرضیه‌ی مورد نظر می‌توان گفت که هر چه جامعه قوانین و مقررات درستی را در همه‌ی زمینه‌ها به‌خصوص بحث محیط زیست (قوانینی برای حیوان‌آزاری، قطع درختان، کشتن حیوانات، ریختن زباله و غیره) وضع کند به‌طور مثال با در نظر گرفتن مجازات‌هایی برای افراد خاطی و در نظر گرفتن پاداش‌هایی برای افرادی که در جهت حفظ محیط زیست تلاش می‌کنند باعث می‌شود که این قوانین در افراد درونی شده و بر رفتارهای مسئولانه‌ی آن‌ها تأثیر بگذارد. حمایت از اکوسیستم‌ها به‌عنوان واحدهای حاصل از کنش متقابل گیاهان، جانداران، ترکیبات فیزیکی و شیمیایی محیط زیست لازم به نظر می‌رسد. باید پذیرفت چه در عرصه‌ی قانون‌گذاری ملی و چه در عرصه‌ی بین‌المللی، حق بشر به داشتن محیط زیست سالم از جمله حقوق اساسی تفکیک‌ناپذیر از حق حیات است؛ این حق در بر گیرنده‌ی حمایت از گونه‌های گیاهی، جانوری و طبیعت است و افرادی که قانون‌گراتر باشند در نتیجه نسبت به محیط اطراف خود تعهد بیشتری را احساس می‌کند و رفتارهای مسئولانه‌تری را در قبال محیط زیست انجام می‌دهند.

نتایج تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین سرمایه‌ی فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی با نتایج حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۳)، همسو بود. در تبیین فرضیه‌ی مورد نظر

می‌توان گفت که سرمایه‌ی فرهنگی افراد جامعه رابطه‌ی زیادی با رفتارهای آن‌ها دارد زیرا افراد هر طبقه‌ی خاص بر حسب میزان تحصیلات خود، کتاب‌های مورد مطالعه، استفاده از وسایل ارتباط جمعی نظیر اینترنت و غیره دانش و آگاهی‌شان افزایش می‌یابد و سرمایه‌ی فرهنگی بالاتری را کسب می‌کنند که این سرمایه‌ی فرهنگی در رفتارهای آن‌ها و طرز برخورد و تفکرشان نمود پیدا می‌کند؛ و این امر با نظریه‌ی سرمایه‌ی فرهنگی پیر بوردیو همخوانی دارد که سرمایه‌ی فرهنگی افراد هر جامعه، چارچوبی را برای او مشخص می‌کند که توضیح‌دهنده‌ی رفتار مصرفی آن‌هاست و کسانی که سرمایه‌ی فرهنگی بالاتری دارند رفتارهای درست‌تری را نیز انجام می‌دهند.

با توجه به متغیرهای پژوهش پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

۱. برای اثرگذاری و نهادینه کردن رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه در شهروندان ارائه‌ی آموزش‌های لازم در مورد حفظ طبیعت به افراد از سنین پایین و کودکی مورد انتظار است چرا که عوامل اجتماعی شدن (به ویژه مدرسه و خانواده) نقش زیادی در شکل‌گیری رفتار شهروندان دارند.

۲. بر اساس پیشینه‌ی نظری و نیز نتایج به دست آمده در این تحقیق، رسانه‌های جمعی و نوین ارتباطی، به میزان زیادی بر رفتارهای مسئولانه‌ی زیست‌محیطی اثر می‌گذارند. بنابراین پیشنهاد می‌شود دستگاه‌های ذیربط (انتشار کتابچه‌های آموزشی رایگان توسط شهرداری‌ها، تولید برنامه‌های مفید و جذاب در رسانه‌ها و ...) اقدام به فرهنگ‌سازی و ایجاد و تقویت رفتارهای مسئولانه‌ی زیست‌محیطی نمایند.

۳. در راستای پیشنهاد فوق همچنین بر اساس نظریات جامعه‌شناختی؛ بر نقش برجسته‌ی خانواده، مدرسه و نیز نهاد دین در فرایند جامعه‌پذیری و شکل‌گیری سبک زندگی و نیز رفتارهای جمعی افراد، استفاده از این عوامل در بهبود سبک زندگی و نیز ایجاد و تقویت رفتارهای مسئولانه پیشنهاد می‌گردد. در این راستا، نیاز به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های جمعی به منظور تقویت و بازنگری در متون درسی، محتواهای آموزش خانواده و مهارت‌های زندگی خانوادگی و همچنین، تأکید بر آموزه‌های دینی مرتبط با محیط زیست، مانند امانت الهی بودن آن و جنبه‌های دیگری مانند بیت‌المال، نیز می‌تواند مؤثر باشد.

۴. با در نظر داشتن رویکردی جامعه‌شناختی و تأکید بر نتایج به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که هم سبک زندگی و هم رفتارهای مسئولانه‌ی زیست‌محیطی،

علاوه بر اینکه خود در بر دارند متغیرها، شاخص‌ها و مؤلفه‌های متعددی در درون خود هستند، در بیرون نیز از متغیرهای متعددی اثر پذیرفته و بر آن اثر می‌گذارند، که در این مقاله بنا به اقتضای مجال، به بخشی از آن پرداخته شده است. از سوی دیگر، با توجه به اهمیت روزافزون محیط زیست و هشدارهای موجود مربوط به آن، از این‌رو، به پژوهشگران بعدی توصیه می‌شود، مطالعات میان رشته‌ای که بتواند مجموعه‌ای از عوامل را با یکدیگر در رابطه بگذارد و نیز مقایسه‌ی نتایج تحقیقات با یکدیگر (مطالعه‌ی تطبیقی) را وجهه همت قرار دهند.

فهرست منابع:

- بندیکس، رینهارد (۱۳۸۵). سیمای فکری ماکس وبر، ترجمه‌ی محمود رامبد، تهران، هرمس.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴)، سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه‌ی افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، شیرازه.
- حاجی‌زاده میمندی، مسعود؛ سیار خلج، حامد و شکوهی‌فر، کاوه (۱۳۹۳). "بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای زیست‌محیطی (مورد مطالعه: شهر یزد)"، دوفصلنامه‌ی جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، سال سوم، شماره‌ی اول.
- حقیقتیان، منصور (۱۳۹۳). "تحلیلی بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان اصفهان و عوامل مؤثر بر آن"، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ۶، شماره‌ی ۲۳.
- رضائی، محمد (۱۳۸۴). تبیین رابطه‌ی سرمایه‌ی فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه کاشان)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، بخش اسناد دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر و ترکان، رحمت‌اله (۱۳۹۱). "عوامل قانون‌گرایی شهروندان در شهر یزد"، فصلنامه‌ی رفاه اجتماعی، سال سیزدهم، شماره‌ی ۵۰.
- شارع‌پور، محمود و خوش‌فر، غلام‌رضا (۱۳۸۱). "رابطه‌ی سرمایه‌ی فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان (مطالعه‌ی موردی: شهر تهران)"، نامه‌ی علوم اجتماعی، دوره‌ی ۱۰، شماره‌ی ۲۰.
- صالحی، صادق و امام‌قلی، لقمان (۱۳۹۱). "بررسی تجربی رابطه‌ی آگاهی و رفتارهای زیست‌محیطی (مطالعه‌ی مناطق شهری و روستایی شهرستان سنندج)"، فصلنامه‌ی مسائل اجتماعی ایران، سال سوم، شماره‌ی اول.
- علمی، محمود (۱۳۸۱). گونه‌شناسی خانواده و رفتارهای نابهنجار نوجوانان (مطالعه در بین گروه‌هایی از نوجوانان مجرم و عادی در شهر تبریز)، رساله‌ی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران.
- فاضلی، محمد و صالحی، سید جعفر (۱۳۹۲). "شکاف نگرش، دانش و رفتار زیست‌محیطی گردشگران"، فصلنامه‌ی مطالعات مدیریت گردشگری، سال هشتم، شماره‌ی ۲۲.

فراهانی فرد، سعید (۱۳۹۴). "پایش اندیشه: محیط زیست و سبک زندگی"، دومانهنامه‌ی فرهنگی اجتماعی - پایش آموزه و اندیشه، شماره‌ی ۸.

قاسمی، ناصر (۱۳۸۴). حقوق کیفری محیط زیست، انتشارات جمال الحق، چاپ دوم.

کریمی، لیلا (۱۳۸۹). بررسی عوامل جامعه‌شناسی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی (با تأکید بر رفتار مصرف‌آب)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه پیام نور مرکز پرند.

محسنیان‌راد، مهدی (۱۳۸۲). ارتباط‌شناسی، تهران، انتشارات سروش.

محمدی آشنایی، محمدحسین؛ محمدی آشنایی، علی و حسنی، الهام (۱۳۸۷). "تلفیق اخلاق محیط زیست با رهیافت ارزیابی راهبردی محیط زیست برای دست‌یابی به توسعه‌ی پایدار"، فصلنامه‌ی اخلاق در علوم و فناوری، سال سوم، شماره‌ی ۳ و ۴.

مظلوم خراسانی، محمد و اصغریور ماسوله، احمدرضا (۱۳۸۴). "سنجش میزان سرمایه‌ی اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳ و عوامل مؤثر بر آن"، مجله‌ی علوم اجتماعی، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، دوره‌ی ۲.

ممتاز، فریده (۱۳۸۳). "معرفی طبقه از دیدگاه بوردیو"، پژوهشنامه‌ی علوم انسانی، شماره‌ی ۴۱ و ۴۲.

نصیری، حسین (۱۳۷۹). توسعه‌ی پایدار چشم‌انداز جهان سوم، تهران، انتشارات فرهنگ و اندیشه.

نواح، عبدالرضا؛ فروتن‌کیا، شهروز و پورترکارونی، محمد (۱۳۹۰). "بررسی رابطه‌ی بین میزان دین‌داری با ارزش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان (مطالعه‌ی موردی: شهر اهواز)"، فصلنامه‌ی مطالعات شهری، سال اول، شماره‌ی ۱.

نوغانی، محسن (۱۳۸۴). "سرمایه‌ی فرهنگی و ورود به آموزش عالی"، فصلنامه‌ی فرهنگ و هنر خراسان، شماره‌ی ۱۳.

Arcury, A. T. and Christianson, E.H. (1990). "Environmental World View in Respons to Environmental Problems Kentucky 1984 and 1988 Compared", *Environment and Behaviour*, 22(3).

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social Critique of the*

Judgement of Taste Translated by Richard Nice, London: Routledge.

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital* in: J.G. Richardson, *Hand book for Theory and Research for Sociology of Education*, Newyork, Greenwood.

Kaise, F. G., Wolfing, S., & Fuhrer, U. (1999). "Environmental attitude and ecological behavior", *Journal of environmental psychology*, 19, 1-19.

Katz-Gerro, T., Greenspan, I., Handy, F., Lee, H. Y., & Frey, A. (2015). "Environmental philanthropy and environmental behavior in five countries: Is there convergence among youth?", *voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(4), 1485-1509.

Patchen, M. (2006). *Public attitudes and behavior about climate change*. Purdue climate change research center outreach publication, 601.

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). "College students' social networking experiences on Facebook", *Journal of applied developmental psychology*, 30(3), 227-238.

Ramsey, C. E., & Rickson, R. E. (1976). "Environmental knowledge and attitudes", *The Journal of Environmental Education*, 8(1), 10-18.

Scout, Allen, J. (2005). *City Rivers of the World*, Translation, Pantea Lotfe Kazemy, Thran Pablication Processing and Urban Planning.

Tarrant, M. A., & Cordell, H. K. (1997). "The effect of respondent characteristics on general environmental attitude-behavior correspondence", *Environment and behavior*, 29(5), 618-637.

Taylor, L. (2002). "From Ways of Life to Lifestyle TheOrdinari-ization'of British Gardening Lifestyle Television", *European Journal of Communication*, 17(4), 479-493.

Yagi, A., & Frohlich, K. (1999). "An interim report on Wainfleet Bog restoration: challenges and future direction. In

International Symposium and Workshop on the Conservation of the Eastern Massasauga Rattlesnake”, Toronto Zoo, Toronto, ON pp. 164-169.